

Славко Стаменић

ПОЕЗИЈА У БИТИ СТВАРИ

Тихомир Брајовић: *Речи и сенке. Избор из трансимболистичког песничтва деведесетих*, Просвета, Београд, 1997

У мноштву објављених књига савремених српских песника, књижевни критичар Тихомир Брајовић, пратилац и поуздан тумач актуелне продукције, покушава да уочи и документује мену, претпостављамо, од далекосежнијег значаја за српску поезију на крају двадесетог века. Наиме, на примеру петорице песника (Војислав Карановић, Драган Јовановић Данилов, Саша Јеленковић, Ненад Шапоња и Саша Радојчић) Брајовић запажа низ карактеристика које представљају својеврсно „ново певање” у савременој српској поезији, и ту поетику, ако степен уобличености допушта такво именовање, препознаје као *трансимболистичку*.

Не случајно, Тихомир Брајовић као репрезентанте новог певања узима песнике рођене у првој половини шездесетих година са књигама објављеним деведесетих, упућујући на изванредан поетички дисконтинуитет у односу на непосредно претходећу генерацију аутора рођених претежно педесетих година, а која је своје поетике профилисала књигама објављеним седамдесетих и осамдесетих година. Њихово песничтво је темељније изучавано „округлим столовима” и кроз изборе у периодици, а најпрегледније представљено у зборнику *Шум Вавилона* Михајла Пантића и Васе Павковића (1988). Поменути антитеза двеју генерација је више имплицитна, јер се Брајовић не упушта у тананије разлучивање два правца, а и *Шум Вавилона* се помиње тек посредно, поводом „читања алузије” једне опаске Д. Ј. Данилова која пружа повод да се Пантићева и Павковићева хрестоматија сведе претежно на парадигму неоавангардног и песничтва „лома језика”, а што она ипак није. Али тим гестом се јасно подвлачи најучљивија разли-

ка и избегава поменуто детаљније разликовање поетика двеју генерација, које би било тешко у оном делу *Шума Вавилона* који говори о новолиричарима или о метатекстуалности.

Оно што Тихомир Брајовић види као поетичку блискост транссимболистичког песништва је тежња ка комуникативности и бекство од самомаргинализације херметизма или лудизма; „повратак стварима призивањем њихових бити” а који ће бити најубедљивији баштињем симболистичких и неосимболистичких песничких искустава; промишља природе говора и могућности речи да се, уз изнова нађени патос, продре у есенцијално; те својеврсни мистицизам, под којим пре свега треба подразумевати слојевитост значења света који се слуги у семантичком потенцијалу транссимболистичке поезије.

Сам насјрам Форме, њосџадох леденица у којој се сабирају њуђе вајре, јер њесник за њеснике само, не хџедох биџи, ниџи за криџичаре – изричит је у „Епилогу” књиге *Енигме ноћи* Данилов, исказујући аутопоетичку тежњу, али и тежњу и осталих песника из зборника *Речи и сенке*, тежњу да поезија изађе из самодостатности и почне да говори свету – о свету. Сличан захтев налазимо и у стиховима Војислава Карановића (*Песник је онај / Који њише њисмо*) или Саше Радојчића (*Хођу да говорим једносџавно, / да ме разумеш*), али као и свако уопштавање, мада и неизоставно у осликавању „заједничког портрета” песника, ова поновно тражена комуникативност има своје ограничење у оном делу ове поезије који захтева евидентан интерпретативни напор неопходан за разумевање сложеног значења симболистичког текста, али и у повременој редувантности поема Ненада Шапоње, или чак и понеком мотивском амалгамисању Данилова. Међутим, транссимболисти свакако не мисле како треба да остану забављени својим занатом, који унапред одустаје од ширих импликација. Присетимо се „Водјездика” Миљурка Вукадиновића: *ВОДЈЕЗДИК (у слободном њреводу „водени језик који језди”)* *садржи: ... 2. Водене измишљоџине у речима, 3. језичке немани и грамаџички шум; или песме „Ништа нарочито” Желидрага Никчевића: њоезија / никакав најор не крунише / она не ради / ниџиџа нарочиџо; али и „раног” Војислава Карановића: Свако говорење, сваки изричај, / свако изношење мисли / у њиховој довршеној језичко- / -логиџкој форми / јесџе – велики њораз.* Промена у поимању „мисије” песништва и могућности песничког говора у самом делу Војислава Карановића је, заправо, парадигма различитих приступа „песника осамдесетих” (којима припада прва Карановићева књига, *Тасџаџура*, 1986) и „песника деведесетих” (којима припадају следеће три Карановићеве књиге). Наведени цитати јасно разликују претходно изгубљену веру у моћ језика од оне која се сада поново успоставља. Уместо претходног летристичког и језиколомног испитивања „материјала”, поезија је сада поново изашла из „лабораторије”, сада се промишља смисао језика и томе је посвећена пуна пажња и Брајовићевим предговором и самим избором текстова. У препознавању хтења транссимболиста да њихов поетски говор „именује не именујући, да ’превиди’ језик престано водећи рачуна о њему” препознајемо рефлекс Винаверове тежње поезији „која о најважнијим стварима не би говорила и из које би се најважније ствари осетиле као море, нођу чије се границе не виде, а чији шум чујемо”. Језички симболизам транссимболиста као да помало залази у крајност, те Брајовићева примедба да се нови текстови конституишу и речима „крз које се провиди њихова (курзив С. С.) есенција” као да наглашава својеврсни нови херметизам овог *језика биђа језика*, амалгам симболистич-

ког „језика бића” и неосимболистичког „бића језика”, којим би се на особан начин испитивао однос између речи (и њихових сенки) и света. Мноштво исказа потврђује ову метајезичност (*не настјаје ли њесма у неком ѡросѡору иза речи?* – Војислав Карановић; *и кажем „ружа”, и кажем „сѡо”*, // *не мислећи на име ниѡи на сушѡине / скривене иза сѡвари* – Данилов; *измишљајам / реч, довољно велику за себе: / она нема ниједно слово, она нема ниједан / глас* – Саша Јеленковић; *О, речи наше! / Проневерићейте сваку сѡварностѡ, и / ову и другу* – Ненад Шапоња; *не казайѡ име // него учиниѡи сѡвар саму блиску / и дубоку* – Саша Радојчић), метајезичност која онеобичено „напишава” метафизичност, и које се тако стапају у нови мистицизам ове генерације српских песника. Језик, у чијој „сенци” препознајемо свет, видели смо, од суштинског је значаја за трансимболисте и они, већ традиционалном промишљању бића језика, доприносе својим поетским реализацијама. Издвојили бисмо један занимљив и индикативан песнички експеримент омогућен смисленим гестом Тихомира Брајовића да у избор уврсти песму Војислава Карановића „The Ship” (уз песников *ѡревод* „Брод”, као и „Разјасницу”) и песме „Вероватни нарцис” и „Исти вероватни нарцис” Д. Ј. Данилова. Карановићев текстове показују да је непосредна реализација (тј. језик) идеје језика различита у два различита језичка система (српски и енглески), да обе слуте оно необјашњиво, али да оно суштаствено ипак измиче. Граничнији случај је Даниловљев експеримент писања „нове” песме која ће у потпуности поновити претходну, али то, заиста, више неће бити *исѡа* песма, а парадоксално, није иста само у речи „Исти” новог наслова. Песник тиме као да показује како говорење у датом тренутку и, привидно, потпуно истоветна мрежа речи у другом тренутку не захватају исто из света, овај језички оглед показује како се ни у реку времена не може двапут истом речју стати. Дакле, ни Карановићеве „нове” речи, тј. „исте” речи другог језика, и Даниловљеве „исте” речи истог језика, не препознају исти свет. Тај хијатус између света који је „већ ту” и света „откривеног” речју која залази с оне стране језика, ни ово пеништво, наравно, не уклања, али као да су се та „два света” приближила, као реч и њена сенка, „потпуни говор и потпуна тишина”, и као да сва ова поезија обитава у микропростору невидљивог споја (*Невидљив сѡј. Перје / Срасло са ваздухом. / Звук са ѡишином* – Војислав Карановић).

Претходно говорење већ показује инсистирање на значењу у које треба да нас уводи „мистичко искуство поезије”, али у оквиру изграђене свести да је то ипак певање „о свету у којем су и поузданост језика и постојаност света доведени у питање”. О поузданости језика било је речи, док се за свет може рећи да га Брајовић из текстова трансимболиста чита као потврђену (искуством претходника „који су до манира апсолвирали љуштење кулиса привида”) празнину, над којом се стихом надносе. Чини се да је инсистирање на термину *ѡразнина* пренаглашено потцртавање само једног од доживљаја света, а да је употребљена синтагма „метафизика одсутности”, својом индиректношћу и вишезначношћу примеренија поетском свету петирице песника. Јер и Карановићево понирање у простор невидљивог споја, и Јеленковићево певање „с оне стране предметности језика и света”, и Даниловљева слутња бити света кроз језичко амалгамисање, и Радојчићево поетско прожимање времена са предметношћу, и Шапоњин говор „о могућностима и границама егзистенције, мишљења и исказивања” говоре о нешто традиционалнијем поимању света (ма и рашчињеног) као простора који поседује потенцијал за кореспонденцију, без обзира што се у њему

осећа и простор некакве осујећености човека и његовог језика, или меланж елемената раздешеног света. *Цео свећ је стио / за којим ишшем*, пише Данилов; *свећ се уливао у мене*, пева Карановић; *Привикавамо се свећу сложеном / од заблуда*, мири се Шапоња; *У неизлеченом свећу ја сам улез*, примећује Јеленковић; *свећ иако и иако траје и не хаје за оно / шито говорим*, говори Радјичић. А празнина је највидљивија у оној мрежи речи којом, видели смо, захватамо свет. Осећамо је и због вечите несвиклости на то што свет „не хаје”, и што смо само „улези”, и што нам остаје да му се, „сложеном од заблуда”, привикнемо.

Особеност трансимболиста, уочава Брајовић, у томе је што нема иронијске дистанце према тако виђеној стварности, дистанце врло наглашене у поезији непосредних претходника, већ мистичног и помало патетичног помирења, уз рефлексивну и меланхоличну „ганутљивост”. Можда је ова дистинкција у ставу и тону две генерације и најубедљивија, јер то је разлика између вредних поетских резултата до којих се дошло са сасвим различитих стајалишта. Сетимо се успешних текстова Синана Гудевића, (раног) Ненада Грујичића, Мирослава Цере Михаиловића или Милана Ђорђевића, у којима је рафинисана иронија потиснула „пресну” инвективу, у чијем се значењском богатству истовремено „огледала” и наша непосредна стварност али и смисао/бесмисао свеколике егзистенције, у којој се видео и непосредни живот овог поднебља као и живот уопште. Ову различитост Брајовић с разлогом наглашава, мада можда не карактерише најбоље реченицом о новој патетичности трансимболиста указујући на „спремност да се изругивање празнини замени егзалтацијом њоме”, јер је *изругивање „преуска”* реч за добра поетска остварења претходника, а *егзалтација „прејака”* за „стишани патос метафизичког измирења са стварима”.

Књига *Речи и сенке* је избор који има за циљ, видели смо, да уочи и документује једну поетичку мену у савременој српској поезији на примеру песника који најбоље ту мену илустрју. Стога је битна та промена, та новина, а не питање где би се све она још могла уочити, те је сасвим непотребно питање, често у освртима на изборе, хрестоматије и антологије, чије би стваралаштво, или део стваралаштва, још требало бити обухваћено. Стога сваки читалац може да саобрази свој предлог са понућеним „координатним системом” новог песничког чина, те и потписник ових редова, настављајући низ започет Брајовићевим тумачењем дела петорице песника, налази за сходно да да прилог бољем упознавању трансимболистичког песništва. Наиме, примећује се како Брајовићев избор представља и прави мали бревијар разноликих песничких поступака којима се твори сродан поетски свет: и везани и слободни стих, као и реченица која тежи прози или постаје проза; и поема и лирска минијатура; и сонет и строфа као „произвољни” куплет; и наративност и сентенциозност, итд. Том бревијару могла би се придружити „проезија” Милована Марчетића из циклуса „Недодирљиво” (*Без имена, без лица*, 1990), где се поетском прозом (са елементом фавуле) трансимболистички минуциозно продира у неодредљиво, у слућене везе међу феноменима стварности, где песнички субјект са меланхоличним миром посматра чак и долазак Бога у свакодневицу која остаје постојана у својој непроменљивости. Мудрац би ту ћутао у простору између узимања даха и (не)изговорене речи. Истина, претходне две Марчетићеве књиге блиске су духу претходне генерације, којој годином рођења и припада, међутим разлика референтних равни књига *Начини ишчежавања* и *Без имена, без лица* није тако велика као између прве две књиге Војислава Карановића ко-

ји се годином рођења могао уклопити у унапред зацртану Брајовићеву линију генерацијског разграничења. Испод те линије остао би, на пример, и Живорад Недељковић чије књиге *Погрешна прогноза* и *Мајка* по природи песничког говора, спознавању ишчезавања и празнине, мистичној меланхолији, свакако припада кругу поменутих петорице. Осим наведеног, он суверено и сугестивно демонстрира владање формом сонета, а што Брајовић види као значајно обележје песничке генерације деведесетих.

У тренутку када се избори, хрестоматије или антологије појављују без чврстих концепцијских репера, без темељнијег образлагања параметара по којима су сачињене, *Речи и сенке* се појављују као осмишљен напор састављача да се сагледа и образложи новина у певању млађих српских песника. Тихомир Брајовић особено назначене мене, изабрани корпус поуздано смешта у српски, па и европски песнички контекст; наводи теоријску и књижевноисторијску литературу којима показује утемељеност приступа, те потпуну библиографију песника, а што су одлике које би морале бити незаобилазни стандарди у оваквим књигама. Чињеница да су предмет Брајовићевог тумачења песничка дела која јесу профилисанија, али која ће се тек надграђивати, богатити и заокруживати („Оно што следи јесу вратнице пуне зрелости”), да је ово, заправо, само правовремено промишљено и компетентно уочавање особености у живом песничком току, а не опсежна књижевнотеоријска или књижевноисторијска анализа заокружене песничке појаве, чини да овлашно дотицање песничких поетика, само назначена дистинкција неосимболизма и трансимболизма или двеју „суседних” генерација, као и недореченост самог термина *трансимболизам*, не би требало сматрати недостацима ове свакако потребне књиге.